

ğinin başında Kûfe çevresinde görevlendirdiği Husayn b. Nümeyr et-Temîmî de onunla karıştırılmıştır (Dîneverî, s. 243).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV, 292-293; V, 158-159; VI, 25-26, 216; Halîfe b. Hayyât, *et-Târîh* (Ömerî), s. 225, 236, 253, 254-255, 263; Ezrakî, *Aẖbârü Mekke* (Melhas), I, 65, 196-204, 216; Belâzûrî, *Ensâb*, V, 128, 134, 138, 156, 204, 209-210, 212, 217, 247, 249-250, 268, 299; Dîneverî, *el-Aẖbârü't-tuvâl*, s. 240, 243, 259, 264, 267, 268, 293, 295; Ya'kûbî, *Târîh*, II, 253; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), V, 484, 490, 496-498, 530, 535-536, 544, 594, 597-599, 605; VI, 89-90; Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zeheb* (Abdülhamîd), III, 80-81; İbn Asâkir, *Târîhu Dumaşk* (Amrevî), XIV, 382-389; Safedî, *el-Vâfi*, XIII, 88-89; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, I, 184; J. Wellhausen, *Arap Devleti ve Sukutu* (trc. Fikret İşıltan), Ankara 1963, s. 74-75, 78-79, 82-83, 87-88; H. Lamens, "Hüseyn", *İA*, V/1, s. 643; a.mlf. – V. Cremonesi, "al-Husayn b. Numayr", *EP* (İng.), III, 620-621; Hakkı Dursun Yıldız, "Yezîd b. Mu'âviye", *İA*, XIII, 412-413; Abdülkerim Özeydin, "Aynülverde Savaşı", *DİA*, IV, 283.

HASAN ONAT

HUSEYL b. CÂBİR

(حسيل بن جابر)

(ö. 3/625)

Huzeyfe b. Yemân'ın babası olan sahâbî (bk. HUZEFYE b. YEMÂN).

HUSRÎ, Ali b. Abdülganî

(علي بن عبد الغني الحصري)

Ebû'l-Hasen Ali b. Abdilganî el-Fihri el-Husrî el-Kayrevânî (ö. 488/1095)

Kuzey Afrikalı kıraat âlimi, şair ve edip.

415 (1024) veya 420'de (1029) Kayrevan'da doğdu. Soyu Hz. Peygamber'in atalarından Fihri b. Mâlik b. Nadr b. Kinâne'ye dayandığından Fihri, doğduğu şehre nisbetle Kayrevânî (bazı kaynaklarda Karavî [bk. Humeydî, s. 314]), hasır dokuduğu, hasır ticareti yaptığı veya muhtemelen Kayrevan civarındaki Husr köyünden olduğu için Husrî nisbeleriyle tanınır. İleri yaşlarda gözlerini kaybettiği için Darîr, Mekfûf ve Keffî lakaplarıyla da anılan Husrî Abdülâzîz b. Muhammed, Ebû Ali İbn Hamdûn el-Celûlî, Ebû Atîk İbn Ahmed el-Misrî'den kıraat dersleri aldı. Şeyh Ebû Bekir el-Kasrî'nin huzurunda Kur'an-ı Kerîm'i yedi kıraat üzere (kırâat-i seb'a) birçok defa hatmetti. Sebte'de (Ceuta) ve diğer bazı yerlerde kıraat dersleri verdi. Kuzeybatı Afrika'nın kıraat üstadı olarak tanındı.

Zekâsı, geniş kültürü, güçlü şiir yeteneğiyle zamanın en ünlü edip, şair ve âlimleri arasına girmeyi başaran Husrî İbn Reşîk, İbn Şeref gibi şairlerle birlikte İfrîkiye hâkimi Muiz b. Bâdis'in nezdinde saray şairi olarak bulundu. Kayrevan, Bedevî kabilelerinden Benî Hilâl (Hilâlîler) tarafından istilâ edilince (450/1058) bir süre Sebte'de ikamet etti. İşbiliye (Sevilla) Hükümdarı İbn Abbâd el-Mu'temid-Alellah'ın daveti üzerine Endülüs'e geçerek 462'de (1070) İşbiliye'de kaldı. Başta İbn Abbâd el-Mu'temid-Alellah olmak üzere Abbâdî hükümdarları Sarakusta (Saragossa) Hükümdarı Muktedir el-Hûdî, Sumâdihiye Hükümdarı İbn Sumâdih Mu'tasım et-Tûcibî ve Mâleka (Malaga) Valisi Müstansır Temîm b. Bülükkin gibi birçok hükümdar, vezir ve vali için kasideler yazdı (İbn Bessâm eş-Şenterîni, I, 255-283). Endülüslü emirler kendileri hakkında daha güzel şiir yazmasını sağlayabilmek için âdeta ona ödül verme yarışına girdiler.

Ağır yergileri ve bazı hasımları yüzünden bir yerde devamlı kalamayan Husrî Mâleka, Dâniye (Denia), Belensiye (Valencia), Meriye (Almeria) ve Mürsiye (Murcia) gibi birçok yeri dolaştı. Mahallî emirlerin (mülûkû't-tavâif) yalızlarının sönmesiyle ülkede şiir ve edebiyata rağbet kalmayınca 483 (1090) yılında Fas'ın Tanca şehrine döndü. İbn Abbâd el-Mu'temid-Alellah 484'te (1091) tahtından indirilip sürgündüğünde sürgün yolu üzerinde bulunan Tanca'ya uğrayıp burada Husrî ile buluşmuş, şair eski hâmisine saygıda kusur etmeyip kendisine bazı şiirler takdim etmiştir. İbn Kunfûz'un Husrî'ye isnat ettiği (*el-Vefeyât*, s. 259-265) *Kitâbü'l-Kaşâ'id* muhtemelen bu şiirlerden oluşmaktaydı. Hayatının geri kalan kısmını Kur'an ilimlerini okutarak ve şiir yazarak geçiren Husrî 488'de (1095) Tanca'da vefat etti. İbn Kunfûz, Kayrevan'dan yola çıkıp İşbiliye Hükümdarı Mu'temid-Alellah'la görüşmek için Endülüs'e giderken Tanca'da öldüğünü söylüyorsa da (*a.g.e.*, s. 259) bu doğru değildir. İbnü'l-Cezerî'nin Husrî'nin 468 (1075) yılında öldüğüne dair tesbiti de (*Ğâyetü'n-nihâye*, I, 551) yanlıştır.

Husrî çok sevdiği oğlu Abdülganî'nin ölümü üzerine bunalım geçirerek şiirlerini derlemeyi ihmal ettiğinden birçok şiiri kaybolmuştur. Husrî'nin en tanınmış manzumesi, "yâ leyle's-sab" matlaı ile başlayan ve bu adla bilinen "Kasîde-i Dâliyye"sidir. Manzumenin yirmi beyitlik giriş kısmı büyülmüş nağmeleriyle bir senfoni, eşsiz tasvirleriyle bir resmi andırması ve ince hayallerle örülü olmasıyla âdeta bir gazel (nesîb) şaheseri kabul edilmiştir.

Escorial Library'nin Arapça yazmalar fihristini hazırlayan Derenbourg'un ve ondan naklen Brockelmann'ın (*GAL*, I, 315; *Suppl.*, I, 472) kasideyi Ebû İshak el-Husrî'ye ait göstermeleri doğru değildir. Ayrıca Escorial Library'deki yazma nüshasının (nr. 467) Mayorkalı şair Ebû'l-Hasan Ali b. Ahmed el-Mayurki'ye nisbet edilmesi de yanlıştır. Ebû'l-Fezâil Necmeddin el-Kamrâvî, Mûsâ b. Muhammed el-Kinânî ve Nâsihuddin el-Errecânî gibi birçok eski şairle (Ebû İshak el-Hurî, neşredeninin mukaddimesi, s. 10; İbn Hallikân, III, 332) Emîr-ü's-şuarâ Ahmed Şevki başta olmak üzere İsmâil Sabrî, Veliyyüddin Yeken, Nahle el-Hâlid ve Emîr Şekîb Arslan gibi çağdaş şairler bu kasideye nazîre yazmışlardır. Bu nazîreler İsâ İskender el-Ma'lûf el-Lübânî (*Mu'ârazâtü Kaşideti Leyli's-şab*, Kahire 1921) ve Muhyiddin Rızâ (*Mu'ârazâtü Kaşideti'l-Husrî*, Kahire 1338/1919, 1342/1924) tarafından yayımlanmıştır. Zekî Mübârek, Ahmed Şevki'nin nazîresiyle Husrî'nin kasidesini karşılaştıran bir çalışmamıştır. Bu çalışma Zekî Mübârek'in *el-Muvâzene beyne's-şu'arâ'* (3. bs. 1973, Mustafa el-Bâbî el-Halebî) adlı eseriyle, Sâlih el-Ciddevî'nin *en-Nazarâtü'n-nağdiyye fî şî'ri Ahmed Şevki* adlı eserinde (Kahire 1344/1925) yer almaktadır.

"Tâiyyetü'l-Husrî" veya "Kasidetü'l-Kayrevân" olarak bilinen diğer meşhur kasidesinde şair, ülkesinin Hilâlîler tarafından istilâ edilmesi üzerine doğup büyüdüğü Kayrevan'ı terketmek zorunda kalmasını, Kayrevan ve halkı ile oradaki yakınları ve dostları için duyduğu üzüntü ve özlemlerini bir ağıt tarzında dile getirmiştir. Bu uzun kasidenin bazı bölümleri kaynaklarda yer almaktadır. Kasidenin İbn Bessâm'ın *ez-Zahîre*'sinde (I, 214-215) yirmi sekiz beyti, Şerîşî'nin *Şerhu Makâmâtü'l-Harîrî*'sinde (III, 123) otuz beş beyti, İbn Nâcî'nin *Me'âlimü'l-İmân*'ı (I, 21), Hasan Hüsnî Abdülvehhâb'ın *el-Müntehabü'l-medresî*'si (s. 84) ve Escorial Library'deki bir yazmada (nr. 408), elli sekiz ve aynı kütüphanedeki diğer bir yazmada da (nr. 467) kırk beyti bulunmaktadır. Mükerrerleri hariç beyit sayısı altmış dokuz olan kasidenin Escorial Library'deki yazma nüshada (nr. 408) Mayorkalı şair Ebû'l-Hasan Ali b. Ahmed el-Mayurki'ye (ö. 477/1084) nisbet edilmesi isim benzerliğinden kaynaklanan bir müstensih hatası olmalıdır.

Husrî her biri on beyitten meydana gelen, her kasidede değişik bir harfin kafiye olarak kullanıldığı yirmi dokuz şiir yazmıştır. "Muaşşerât" adı verilen bu tarzın mücidi olan Husrî, bu şiirlerde eski Benî

Uzra âşıklarının geleneğini sürdürerek ve platonik bir tutkuyla "cefası çok, vefası yok" bir sevgiliye ağlamış ve ümitsiz bekleyişini dile getirmiştir. Yaşlı ve âma şairin büyük bir tutku ile sevdiği genç ve güzel eşi tarafından terk edilmiş olduğu ve şiirlerini bu ruh hali içinde söylediği izlenimini veren bu manzumeler Arap şiirinin en güzel aşk şarkılarından sayılmıştır. Muhammed el-Merzûkî'nin *Ebû'l-Hasan el-Huşrî el-Kayrevânî* adlı eserinin içinde yayımlanan "el-Mu'aşşerât"ı (s. 212-240) Derenbourg ve ondan nakleden Brockelmann yanlış olarak Ebû İshak el-Husrî'ye nisbet etmişlerdir (GAL, I, 315; Suppl., I, 472).

Şairin *el-Kaşidetü'l-Huşriyye* veya *el-Kaşidetü'r-râ'îyye* adıyla da anılan manzumesi Nâfi' b. Abdurrahman'ın kıraatı hakkında olup 209 beyittir. Ziriklî'nin 212 beyit olarak kaydettiği kaside (bk. *el-A'lâm*, V, 114-115) İbn Yûnus el-Gâfiki ve İbn Azîme tarafından şerhedilmiştir (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1344). Muhtemelen 475'te (1082-83) oğlu Abdülganî'nin ölümü ve eşi tarafından terk edilmesi üzerine ıstırabını dile getiren şiirlerden ve mersiyelerden meydana gelen *İktirâhu'l-karîh* ve *ictirâhu'l-cerîh* adlı eseri bu tarihten beş yıl sonra bir araya getirilmiş olup üç mukaddime ile asıl ve zeyil olmak üzere iki bölümden oluşmuştur. Asıl bölüm kafiyelerine göre alfabetik olarak sıralanmış 2156 beyit ihtiva eder. Zeyil kısmında ise yine kafiyelerine göre alfabetik olarak sıralanmış on beşer beyitten teşekkül eden kasideler yer alır. Toplam 435 beyitten meydana gelen bu kısmın bir özelliği her kasidenin bir öncekinin son harfiyle başlamış olmasıdır (Abduh Abdülazîz Kilkile, s. 200).

Husrî, Ebû'l-Feth el-Büstî'den etkilenecek, cinaslı kafiyelerden oluşan şiirler nazmettiği gibi Ebû'l-Alâ el-Maarî'yi taklit ederek kafiyesi, hatta bütün kelimeleri cinaslı lafızlardan meydana gelen şiirler yazmış, zamanın âlim ve ediplerine manzum lugazlar tarzında sorular yönelmiştir. Bu özellikleri sebebiyle Husrî'yi Maarî'ye benzeten ve onunla mukayese edenler olmuştur (İbn Bessâm eş-Şenterîni, I, 246, 259).

Husrî'nin, zamanın edip ve âlimleriyle dostlarına hitaben sanatlı nesir ve nazım halinde kaleme aldığı mektupları ve na-hiv âlimi Ebû'l-Hüseyn İbnü't-Tarâve ile birbirlerini hicveden yazışmaları bulunmaktadır. İbn Bessâm *ez-Zahîre*'sinde Husrî'nin bazı mektuplarına yer vermiştir (I, 247-254).

Husrî'nin şiirlerinin bir kısmı, Muhammed el-Merzûkî ve Cîlânî b. Hâc Yahyâ tarafından kaleme alınan *Ebû'l-Hasan el-Huşrî el-Kayrevânî* adlı eserde (Tunus 1963) toplanmıştır. Şairin bu kitapta yer almayan bazı şiirlerine çeşitli edebî eserlerde rastlanmaktadır. Meselâ Safe-dî'nin *Tevşî'u't-tevşîh*'inde (s. 151-154) yer alan parça onun müveşşah türünde bilinen tek şiiridir. İbn Senâül-mülk bu şiiri sebebiyle Husrî'yi müveşşah şairleri arasında saymaktadır (*Dârü't-turâz fi 'ame-li'l-müveşşahât*, s. 53). Muhammed Ali Hüseyin, Husrî'nin edebiyat ve biyografi kitaplarında yer alan şiirlerini derleyerek *Dîvânü Leyli's-şab* adıyla yayımlamıştır (Bağdad 1968).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû İshak el-Husrî, *Zehrû'l-âdâb* (nşr. Zekî Mübârek), Beyrut 1972, neşredenim mukaddimesi, s. 7-12; İbn Reşîk el-Kayrevânî, *Ümmüze'z-zamân fi şu'arâ'l-Kayrevân*, Tunus 1406/1986, s. 19; Humeydi, *Cezvetü'l-muktebis* (nşr. Muhammed Tâvî et-Tançî), Kahire 1966, s. 314-315; İbn Bessâm eş-Şenterîni, *ez-Zahîre*, I, 214-215, 245-283, 305; İbn Hayr, *Fehrese*, s. 74; İbn Beş-kûvâl, *eş-Şıla*, II, 410; Dabbî, *Buğyetü'l-mülte-mis*, s. 212-213; İbn Senâül-mülk, *Dârü't-turâz fi 'ame-li'l-müveşşahât* (nşr. Cevdet er-Rikâbî), Beyrut 1400/1980, s. 53, 202, 203; Şerîfî, *Şer-hu Mağâmâtü'l-Harîrî*, Kahire 1372, III, 123; Yâ-kût, *Mu'cemü'l-üdeba'*, XIV, 39-41; İbn Hallî-kân, *Vefeyât*, I, 55; III, 331-334; Ebû'l-Fidâ, *el-Muhtaşar*, II, 208; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, s. 1209; a.mlf., *el-İber*, II, 358; a.mlf., *A'lâmü'n-nûbelâ*, XIX, 26-27; İbnü'l-Verdî, *Tetimetü'l-Muhtaşar fi aḥbârî'l-beşer* (nşr. Ahmed Rif'at el-Bedrâvî), Beyrut 1389/1970, II, 17; Safedî, *el-Vâ-fî*, XXI, 249-251; a.mlf., *el-Gayşü'l-müseccem*, Beyrut 1411/1990, II, 377; a.mlf., *Tevşî'u't-tevşîh*, Beyrut 1966, s. 151-154; a.mlf., *Nektû'l-himyan* (nşr. Ahmed Zekî Bek), Kahire 1329/1911, I, 213-214; İbn Künûz, *el-Vefeyât* (nşr. Âdil Nüveyhiz), Beyrut 1971, s. 259-265; İbn Nâ-cî, *Me'âlimü'l-imân*, Tunus 1320, I, 21; III, 250; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, I, 550-551; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, V, 381-382; Süyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât*, II, 176; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1337, 1344; Mahlûf, *Şeceretü'n-nûr*, s. 118; Brockelmann, *GAL*, I, 315; Suppl., I, 472-473; Hasan Hüsnî Abdülvehhâb, *el-Munteḥabü'l-medresî mine'l-edebi't-Tûnisî*, Kahire 1944, s. 84, 158; a.mlf., *Mücmelü târihi'l-edebi't-Tûnisî*, Tunus, ts., s. 119, 158; *İzâhu'l-meknûn*, I, 110; II, 477; *Hediyyetü'l-ârifîn*, I, 693; Ziriklî, *el-A'lâm*, V, 114-115; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, V, 125; Muhammed el-Merzûkî - Cîlânî b. Hâc Yahyâ, *Ebû'l-Hasan el-Huşrî el-Kayrevânî*, Tunus 1963; H. Derenbourg, *Les manuscrits arabes de l'Escurial*, New York 1976, I, 272-273, 308-311; Hannâ el-Fâhûrî, *Târihu'l-edebi'l-Arabî fi'l-Magrib*, Beyrut 1982, s. 131-143; Abduh Abdülazîz Kilkile, *el-Belâhu'l-edebî li'l-Mu'az b. Bâdis*, Riyad 1403/1983, s. 194-204; Şâzeli Büyahyâ, "Min şî'ri 'Alî el-Husrî", *Ḥavliyyâtü'l-Cami'ati'l-Tûnisîyye*, sy. 7, Tunus 1970, s. 21-34; a.mlf., "Huşrî", *El²* (Fr.), III, 661.

İSMAİL DURMUŞ

HUSRÎ, Ali b. İbrâhim (علي بن إبراهيم الحصري)

Ebû'l-Hasen Ali
b. İbrâhim el-Husrî
(ö. 371/981)

Bağdat şeyhi unvanıyla tanınan sûfî.

Basra'da doğdu. Gençlik yıllarında Bağdat'a giderek Ebû Bekir eş-Şiblî'nin (ö. 334/945) sohbetlerine devam etti ve onun müridi oldu. Husrî, Hallâc hayranı olan Şiblî ile aynı meşrepteydi ve onun gibi sekr hali içinde bulunuyordu. "Sen de benim gibi divanesin, aramızda ezeli bir meşrep birliği var" demesi (Herevî, s. 529; Câmî, s. 231) onun Şiblî'ye olan yakınlığını gösterir. Hücvîrî de Husrî'yi kendine hâkim olamayan cezbeli sûfler zümresinden sayar (*Keşfü'l-maḥcûb*, s. 321). Şiblî hakkında birçok kimse bilgi vermiş ve sözlerini nakletmiş de onun tek müridi Husrî'dir (Herevî, s. 529).

Hayatının son yıllarını Mansur Camii'nin karşısında kendisi için yaptırılan zâviyede geçiren Husrî yaklaşık seksen yaşında vefat etti ve Bağdat'ın Dârülharb Mezarlığı'nda toprağa verildi. Hücvîrî, şeyhi Ebû'l-Fazl el-Huttelî'nin Husrî'nin müridi olduğunu söyler (*Keşfü'l-maḥcûb*, s. 208). Herevî de onu üstatlarından sayar (*Ṭabakât*, s. 529). Serrâc bizzat Husrî'den dinlediği bazı sözleri nakleder (*el-Lüma'*, s. 48, 198, 343).

Husrî tasavvufu, "Ruhu Hakk'a karşı gelme kirinden arındırmaktır", sûfiyi de "var olunca yok, yok olunca var olmayan kişi" diye tarif eder (Hücvîrî, s. 43, 45). Bu sözleriyle hakiki bir sûfinin kazandığı iyi vasıfları ve ulaştığı yüce mertebeleri bir daha kaybetmeyeceğini, terkettiği kötü huy-lara ve hallere de bir daha dönmeyeceğini anlatmak istemiştir. Husrî sonradan olanı yok sayıp sadece ezeli olanı dikkate almayı, dostları terk edip vatandan ayrılmayı, bilineni de bilinmeyen de unutmayı tasavvufun esası olarak görür (Serrâc, s. 289) ve kerâmete iltifat edilmemesi gerektiğine dikkat çeker. Ona göre sûfî, söyleyişi ortadan kaybolunca sona eren semâya değil, sürekli ve kesintisiz bir semâya yönelmelidir (a.g.e., s. 48). Attâr, onun semâya düşkün olması yüzünden halife-ye şikâyet edildiğini kaydeder (*Tezkiretü'l-evliyâ*, 288).

Husrî, "Allah Âdem'i yarattı, ona kendi ruhundan üfledi, melekleri ona secde ettirdi, sonra kendisine bir emir verince karşı geldi. Bu durumda küpün başı tor-